

byggnadsvård

Åkers kyrka

Åkers Klockargård 1:1 & Åkers Tuna 1:1, Åkers socken,
Strängnäs kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Antikvarisk dokumentation
Inför rivning av två ekonomibyggnader

Dag Forssblad

Åkers kyrka

Åkers Klockargård 1:1 & Åkers Tuna 1:1, Åkers socken,
Strängnäs kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Antikvarisk dokumentation
Inför rivning av två ekonomibyggnader

Dag Forssblad

Rapport 2012:15

© 2012 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: Dag Forssblad, antikvarie

Omslagsbild: Utedasset och förrådsbyggnaden från nordost (Slm D12-0637).

Foto, där ej annat anges: Dag Forssblad, Sörmlands museum

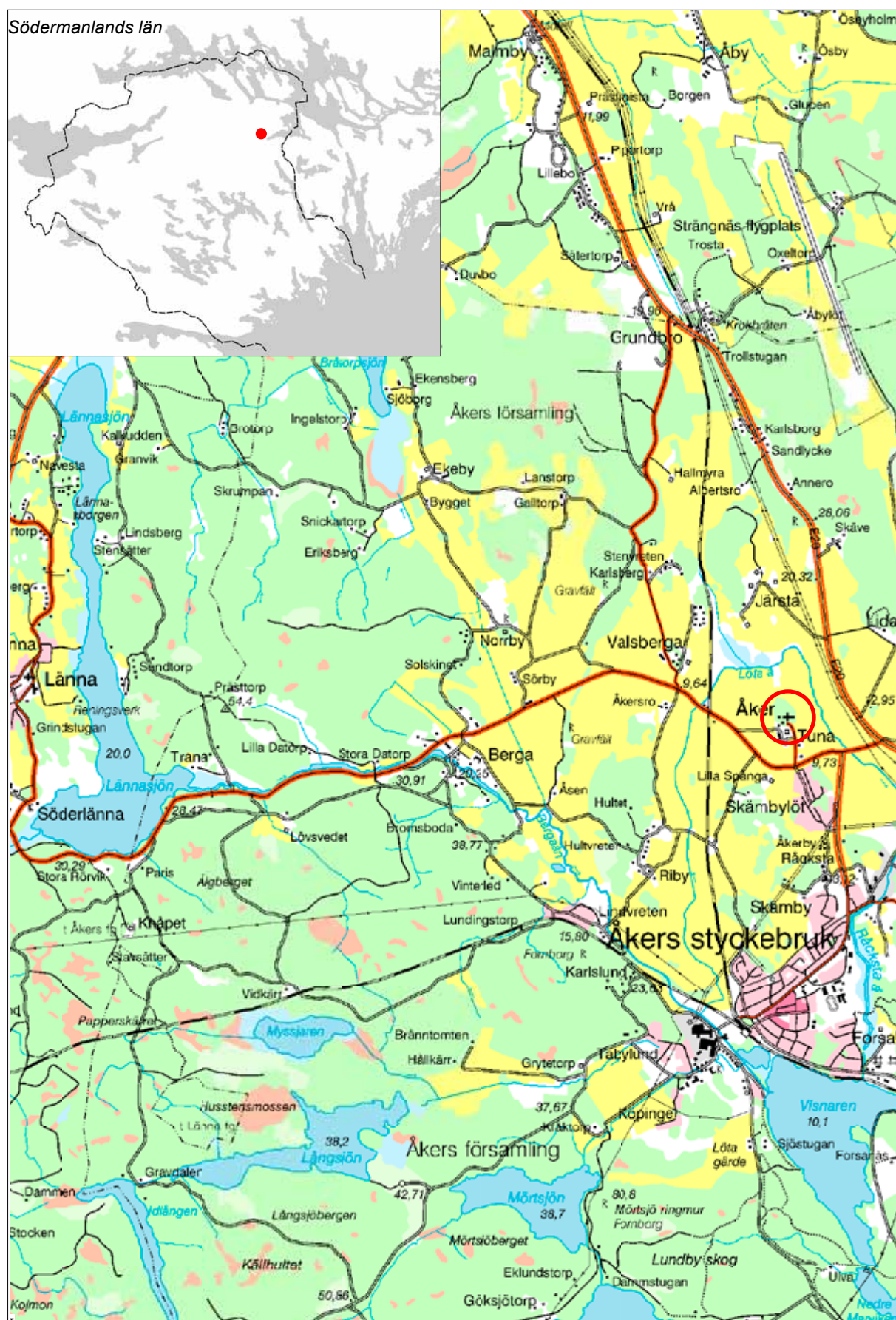
Diarienummer: KN-SLM12-048

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2012

Innehåll

INLEDNING	5
Läge och omgivning	5
Kortfattad historik	7
TEKNISK BESKRIVNING	9
Utedass och förrådsbyggnad, hus 1	9
Förrådsbyggnad med tillbyggnad, hus 2	11
Antikvariska iakttagelser	12
KULTURHISTORISK KONSEKVENSANALYS	13
KÄLLFÖRTECKNING	15
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	15

1 Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Strängnäs 10H SV och 10H NV med Åkers kyrka markerad. Skala 1:50 000.

INLEDNING

Åker-Länna församling ansökte den 9 december 2011 om tillstånd att riva två mindre byggnader i anslutning till Åkers kyrka. Anledningen var att båda byggnaderna, som endast används för förvaring, var i stort renoveringsbehov.

Ansökan inkom till Länsstyrelsen i Södermanlands län den 15 december 2012. Länsstyrelsen beslutade den 16 maj 2012 med stöd av 4 kap 3 § Lag (1998:950) om kulturminnen mm att lämna tillstånd till rivning av de två byggnaderna i enlighet med inkomna handlingar. Ett villkor för tillståndet var att byggnaderna dokumenteras av antikvarisk expert före rivning.

Sörmlands museum fick uppdraget att utföra rivningsdokumentationen. Dokumentationsarbetet utfördes den 26 september 2012. Nedanstående tekniska beskrivning baseras på en översiktlig okulär besiktning av byggnadernas exteriör och interiör.

Läge och omgivning

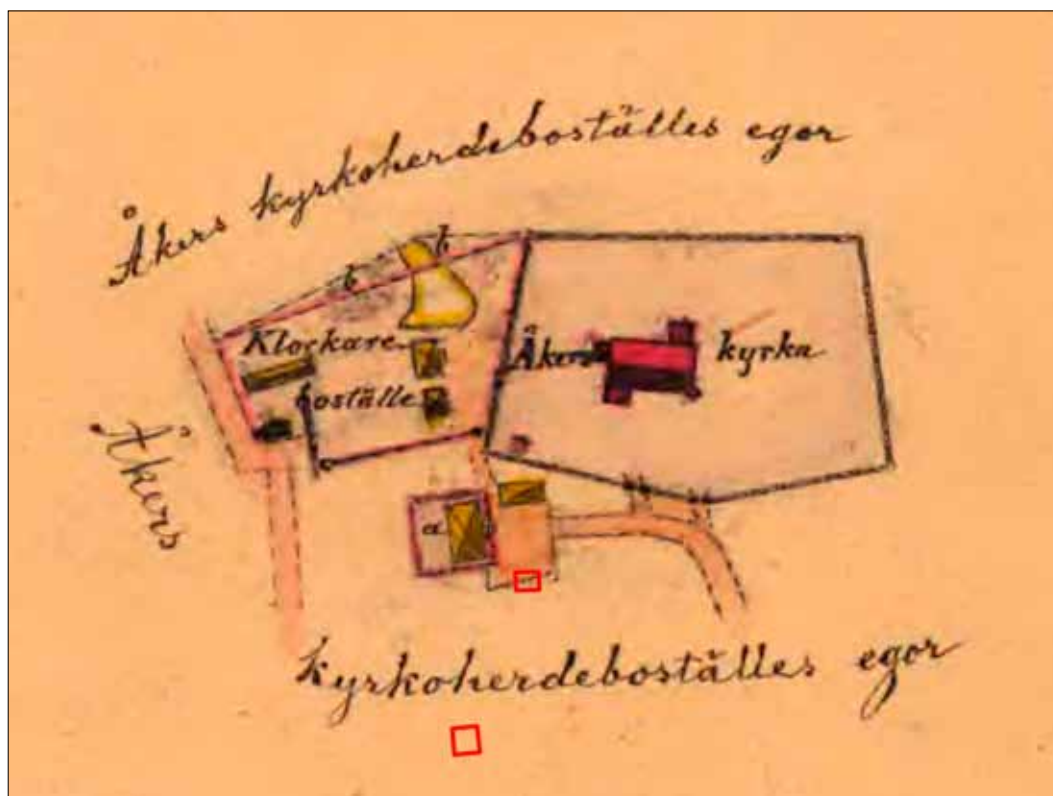
Åkers socken består av skogsbygder i söder och kuperade odlingsmarker som omger den centrala slättbygden. Samhället Åker är beläget norr om Åkers styckebruk, strax söder om motorvägen mellan Mariefred och Strängnäs. Norr om kyrkan flyter Löta å, som nästan omringar kyrkbyn Tuna, och som har förbindelse med Mälaren.

2 Kyrkomiljön sydväst om Åkers kyrka i september 2012 (Slm D12-0638).

- 3 Utsnitt av ägomätningsskarta från år 1869. Lägen för aktuella rivningsobjekt är markerade med rött, hus 1 längst upp i bilden (Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 04-ÅKE-157).

- 4 Utsnitt av ägoutbyteskarta från år 1891. Lägen för aktuella rivningsobjekten är markerat med rött, hus 1 längst upp i bilden (Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 04-ÅKE-171).

De aktuella rivningsobjekten ligger i anslutning till fastigheten Klockaregården omedelbart väster om Åkers kyrka. Klockaregården var fram till 1890-talet pastorsboställe men övergick till klockareboställe i samband med att den nya kyrkoherdebostaden, Tuna, uppfördes söder om kyrkan. Kyrkoherdebostaden är numera privatägd.

Omedelbart norr om Klockaregården ligger det tidigare klockarebostället, senare barnmorskebostad, samt den tidigare sockenstugan, senare kyrkvaktmästarbostad.

Kortfattad historik

Exakt ålder på de två byggnader som ska rivas har inte belagts i samband med denna dokumentation. På ägomätningsskattan från 1869 (fig. 3) finns en byggnad i samma läge som förråds- och ute-dassbyggnaden (hus 1). På ägoutbyteskartan från 1891 saknas däremot bebyggelse här. Byggnadens fönster ger dock sannolikt en indikation på husets ålder. Fönsterbågarnas indelning, hörnbeslagen och hasporna indikerar en datering till 1910-talet.

Förrådsbyggnaden (hus 2) kan möjligen vara rester av en byggnad som finns med på ägomätningsskattan från 1869 (fig. 3). Troligen hör byggnaden dock till de ekonomibyggnader som uppfördes för det nya kyrkoherdebostället under 1890-talet. Timmerstommen i den västra delen är sammanfogad med släta, laxade hörnknutar vilket också antyder en datering till 1800-talets andra hälft.

5 Utsnitt ur Ekonomiska kartan från år 1957. Läge för aktuella rivningsobjekten är markerat med rött hus 1 längst upp i bilden (Rikets allmänna kartverks arkiv, akt Åker J133-10h4e59).

6 Hus 1 från nordost (Slm D12-0639).

7 Hus 1 från sydväst (Slm D12-0640).

TEKNISK BESKRIVNING

Utedass och förrådsbyggnad, hus 1

Byggnaden vilar på en gjuten betongsockel och är uppförd med en stolpstomme. Fasaderna består av liggande profilsponspanel som är spikad i stolpstommen. I dörröppningarna sitter pärlsponsklädda bräddörrar. Dörrbladen är upphängda på bandgångjärn. Den västra gavelns fönster består av två utåtgående enkelbågar som med spröjs är indelade i 1 x 3 rutor. På den östra gavel sitter två fönster med enkelbågar indelade i 2 x 2 rutor. På den södra fasaden ses spår efter ett igensatt fönster i samma storlek som på den västra gaveln.

Byggnaden har sadeltak med takstolar och underlagstak av brädpanel. Det södra takfallet täcks av rött tvåkupigt lertegel, det norra av rött enkupigt betongtegel. Nocken täcks avnockpannor. Fasaderna är rödfärgade med vitmålade knut- och takfotsbrädor, dörr- och fönsterfoder, vindskivor och vattbrädor. Dörrbladen är grönmålade. Fönstrens karmar och bågar är vitmålade.

Byggnaden är invändigt uppdelad i fyra rum varav två förråd i den västra delen, ett utedass med plats för två personer i det nordöstra hörnet och ett mindre förråd i det sydöstra hörnet. Rummet längst i väster har brädgolv. Rummet i den norra delen har omålat, gjutet betonggolv. Golvet i det mellersta rummet var täckt av pellets och gick inte att bestämma. Rummet längst i väster har skivklädda väggar och tak. Övriga rum har innerväggar av samma slags panel som fasadernas ytterväggar. Utedasset i det nordöstra hörnet har innertak av pärlsponspanel. De två övriga rummen saknar undertak.

8 Rummet på byggnadens västra gavel från nordost (Slm D12-0641).

9 Utedasset i byggnadens nordöstra hörn från nordväst (Slm D12-0642).

10 Hus 2 från sydost (Slm D12-0643).

11 Hus 2 från nordväst (Slm D12-0644).

Förrådsbyggnad med tillbyggnad, hus 2

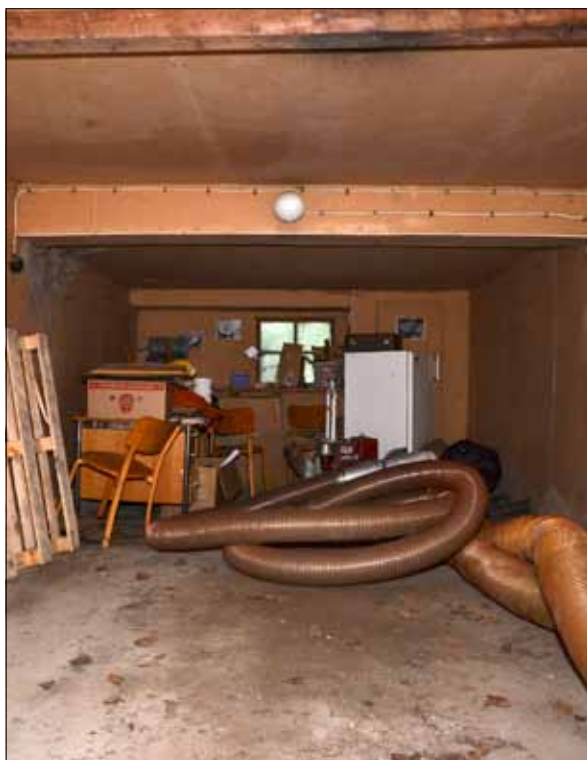
Hus 2 består av en äldre del med oklar ursprunglig funktion, nedan kallad förrådsbyggnaden, och en yngre del, nedan kallad tillbyggnaden, längs förrådsbyggnadens södra fasad. Förrådsbyggnaden vilar på en murad naturstensgrund. Byggnadens västra del har en synlig stomme av liggtimmer med slätknutar. Den östra delen har en stolpstomme med locklistpanel.

Byggnadens östra gavel upptas av en port. De panelklädda dörrbladen är upphängda på bandgångjärn. Över porten sitter en igenspikad lucka in till vindsutrymmet. På den södra fasaden finns en igensatt dörröppning. Den västra gavelns fönster består av en fastspikad enkel fönsterbåge som med spröjs är indelad i 2 x 2 rutor. På insidan sitter en innerbåge i samma utförande.

Förrådsbyggnaden har ett sadeltak med ett underlagstak av lockpanel. Takfallen täcks av rött tvåkupigt lertegel mednockpannor. Fasaderna är rödfärgade, liksom knut- och takfotsbrädor, dörr- och fönsterfoder, vindschivor och vattbrädor. Porten i förrådsbyggnadens östra gavel är svarttjärad. Fönstret på den västra gaveln är vitmålat.

Tillbyggnaden är uppförd med en regelstomme med locklistpanel. Den östra fasaden upptas av en port. Dörrbladen är upphängda på bandgångjärn. På den södra fasaden finns en enkel bräddörr. Tillbyggnaden har ett pulpettak med ett underlagstak av lockpanel. Takfallet täcks av rött tvåkupigt lertegel. Fasaderna är rödfärgade, liksom dörrar, vindschivor och vattbrädor.

Invändigt består förrådsbyggnaden av ett rum med gjutet cementgolv samt skivklädda väggar och tak. Tillbyggnaden består även det av ett rum med jordgolv. Rummet avgränsas av ytterväggarnas panel och yttertakets underlagstak.

12 Förrådsbyggnadens interiör från öster (Slm D12-0645).

13 Tillbyggnadens interiör från öster (Slm D12-0646).

Antikvariska iakttagelser

I tillbyggnaden till hus 2 förvaras en del föremål som bör tas tillvara inför rivningen. Vid besiktningen noterades bland annat ett antal gjutjärnskors och en stor mängd stämplat enkupigt lertegel. Det är inte osannolikt att ytterligare föremål av kulturhistoriskt värde påträffas när tillbyggnaden töms. Sörmlands museum utgår från att församlingen att ser till att dessa föremål ges en annan förvaring i framtiden.

Vid en snabb inventering av takteglet påträffades fem olika tegelstämplar: B, E, EH, DDK samt AWK. Takteglet härrör därmed från Berga tegelbruk i Åker, Ekensholms tegelbruk i Dunker, Elghammars tegelbruk i Björnlunda samt Kalkuddens tegelbruk nära Mariefred. Stämplarna visar att teglet är tillverkat från andra hälften av 1700-talet fram till slutet av 1800-talet.

14 Taktegel med stämplarna B, AWK och DDK från Berga och Kalkuddens tegelbruk (Slm D12-0647).

KULTURHISTORISK KONSEKVENSANALYS

De två byggnader som nu ska rivas i anslutning till Åkers kyrka äger inte särskilt höga kulturhistoriska värden som enskilda objekt i sig. Ett bevarande av de relativt nedgångna byggnaderna skulle dessutom antagligen kräva omfattande och kostsamma renoveringsarbeten. Med utgångspunkt i dessa förutsättningar får en rivning tyvärr anses vara acceptabel.

Det är däremot olyckligt att ett bristande underhåll under lång tid har medfört att byggnaderna farit så illa. Det är framför allt läckage från otäta tak som har bidragit till skadorna. En kontinuerlig översyn av taken hade inneburit att byggnaderna med relativt små insatser hade kunnat bevaras och användas under lång tid.

En ofrånkomlig effekt av rivningarna är att de kommer att medverka till en utarmning av kulturmiljön i anslutning till kyrkan. På ägomätningsskattan från år 1869 finns det fyra ekonomibyggnader öster om det dåvarande pastorsbostället. I och med rivningen av utedasset och förrådsbyggnaden, hus 1, kommer denna yta att vara tom. Härigenom kommer det i framtiden att vara svårare att avläsa den historiska kulturmiljön kring kyrkan.

15 Ett av flera gjutjärnsnycklar från Åkers styckebruk som förvaras i tillbyggnaden till hus 2 (Slm D12-0648).

Källförteckning

Arkiv

Lantmäteriet, Gävle

Lantmäterimyndigheternas arkiv

Rikets allmänna kartverks arkiv

Sörmlands museums arkiv, Nyköping

Litteratur

Björkstén, S R. & Stenberg, D. 1949. *Samlingsverket Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd. Södermanland. Del III*. Göteborg.

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt: Åkers kyrka

Kommun: Strängnäs

Fastighetsbeteckning: Åkers Klockargården 1:1 & Åkers Tuna 1:1

Socken: Åker

Stift: Strängnäs

Län: Södermanland

Ekonomisk karta: 10H 4e Åker

Författningsskydd

Lag (1998:950) om Kulturminnen m m

Kyrkor uppförda före utgången av år 1939 skyddas enligt 4 kap. 3 § Lag (1998:950) om kulturminnen mm (KML). Enligt denna lag ska alla kyrkobyggnader och kyrkotomter som tillhör Svenska kyrkan samt alla begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. För byggnader och anläggningar som tillkommit före 1940 gäller att de inte på något väsentligt sätt får ändras utan Länsstyrelsens tillstånd. Detta tillståndskrav gäller också för vissa, särskilt utvalda byggnader och anläggningar som är yngre och som har höga kulturhistoriska värden. Kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde ska förvaras och vårdas väl. Varje församling ska föra en förteckning över sådana inventarier.

Projektrelaterad information

Fastighetsägare: Åker-Länna församling, Bruksvägen 7, 647 51 Åkers Styckebruk

Beställare: Åker-Länna församling, Bruksvägen 7, 647 51 Åkers Styckebruk

Antikvarisk konsult: Dag Forssblad, Sörmlands museum, Box 314, 611 26 Nyköping

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, beslut 2012-05-16, dnr 433-6341-2011

Sörmlands museum, dnr KN-SLM12-048

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.